

УДК 378.011:37.032(71)
DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.0/25.178994>

Віра ВИХРУЩ,
orcid.org/0000-0003-3469-2343
доктор педагогічних наук,
професор кафедри педагогіки та соціального управління
Національного університету «Львівська політехніка»
(Львів, Україна) nazarenkovira@i.ua

Юрій КОЗЛОВСЬКИЙ,
orcid.org/0000-0003-1006-0130
доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки та соціального управління
Національного університету «Львівська політехніка»
(Львів, Україна) yuriy.m.kozlovskiy@lpnu.ua

ПРОБЛЕМА ГОТОВНОСТІ ДО ШКІЛЬНОГО НАВЧАННЯ У СТРАТЕГІЇ НЕПЕРЕРВНОЇ ОСВІТИ КАНАДИ

У статті представлено проблему готовності до шкільного навчання як складову частину цілісної системи неперервної освіти на рівні «дошкілля – початкова ланка» в освітній стратегії Канади. Встановлено, що особлива увага приділяється створенню нової гуманістично-інноваційної парадигми шкільної освіти полікультурної Канади, основним завданням якої є підготовка молоді до повноцінної життєдіяльності в соціумі. Підготовка до шкільного навчання привертає особливу увагу уряду Канади та зумовлює високу відповідальність дошкілля за здійснення освітньої стратегії шляхом трансформації та консолідації програм і послуг дошкільної освіти в єдину систему. Серед основних положень стратегії: розвиток у ранньому дитинстві – основа навчання впродовж усього життя, поведінки та здорового способу життя людини. Основними напрямками стратегії є забезпечення високоякісного догляду за дітьми у ранньому віці, розвитку потенціалу особистості та створення конструктивного навчального середовища.

Навчальні програми дошкільних навчальних закладів спрямовані на розвиток особистості дитини, формування стосунків з іншими, розвиток незалежності, заохочення до навчання, експериментування з різними видами діяльності та навчання. Основна мета навчання у дошкільному віці й у початковій школі – формування культури навчання, заохочення та сприяння розвитку дітей, мотивація до пізнання власних здібностей, формування соціальної та когнітивної бази для неперервного навчання.

Інтегративна модель готовності дитини до навчання у школі передбачає саморегулювання соціальної / емоційної безпеки, мовлення та сприйняття навчальної діяльності уже на рівні дошкільної освіти. Змістове й організаційне наповнення проблеми готовності дитини до навчання у школі та інтегративна модель цієї готовності представлені у проаналізованих державних документах та авторських дослідженнях.

Ключові слова: неперервна освіта Канади, шкільна освіта Канади, готовність до шкільного навчання, розвиток потенціалу особистості, інтегративна модель готовності дитини до навчання у школі Канади, конструктивне навчальне середовище.

Vira VYKHRUSHCH,

orcid.org/0000-0003-3469-2343

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor at the Department
of Pedagogics and Social Management Department
of Lviv Polytechnic National University
(Lviv, Ukraine) nazarenkovira@i.ua*

Yuriy KOZLOVSKIY,

orcid.org/0000-0003-1006-0130

*Doctor of Pedagogical Sciences,
Head of Pedagogics and Social Management Department of
Lviv Polytechnic National University
(Lviv, Ukraine) yuriy.m.kozlovskiy@lpnu.ua*

THE PROBLEM OF PREPAREDNESS TO SCHOOL EDUCATION IN THE CANADIAN INDEPENDENT EDUCATION STRATEGY

This article describes the problem of readiness for school education as a component of a holistic system of continuing education at the level of primary education in the Canadian educational strategy. It has been established that special attention is paid to the creation of a new humanistic-innovative paradigm of school education of multicultural Canada, the main task of which is to prepare young people for a full-fledged life in society. Preparing for schooling draws particular attention to the Canadian government and creates a high level of responsibility for the childcare program for implementing an educational strategy through the transformation and consolidation of pre-school education programs into a single system. Among the main provisions of the strategy: early childhood development is the basis for lifelong learning, behavior and a healthy lifestyle. The main areas of the strategy are to provide high-quality early childhood care, to develop a person's potential and create a constructive learning environment.

The curricula of pre-school educational institutions are aimed at the development of the child's personality, formation of relations with others, development of independence, encouragement to study, experimentation with different kinds of activities and training. The main purpose of teaching in preschool and elementary school is the formation of a culture of learning, the promotion and promotion of children, the motivation to learn their own abilities, the formation of a social and cognitive basis for continuing education.

An integrative model of child's readiness for schooling involves self-regulation of social / emotional security, speech and perception of educational activity at the level of pre-school education. The content and organizational content of the child's readiness for schooling and an integrative model of this readiness are presented in the analyzed state documents and author's research.

Key words: *Canadian Continuing Education, Canadian Schooling Education, Readiness for School Learning, Personality Development, Integrative Model of Child Readiness for Schooling in Canada, Constructive Learning Environment.*

Постановка проблеми. У Меморандумі неперервної освіти Європейського Союзу йдеться про те, що повноцінний розвиток особистості у складному соціально-політичному середовищі стає неможливим без уміння брати участь у суспільних процесах і адаптуватися до культурної, етнічної та мовної різноманітності. У цьому контексті доцільним вбачається дослідження досвіду Канади, країни з успішною практикою побудови суспільства, системи неперервної освіти, нової гуманістично-інноваційної парадигми шкільної освіти, що забезпечує взаємопов'язаність і взаємодоповнюваність її компонентів. На урядовому рівні вживаються заходи задля ефективності навчання населення полікультурної Канади. Важливою складовою частиною політики неперервної освіти у Канаді є розв'язання проблеми підготовки для шкільного навчання.

Аналіз досліджень. Проблема розвитку неперервної освіти у високорозвинених країнах світу завжди була предметом наукового і практичного інтересу педагогів. Зарубіжні науковці досліджували як складову частину неперервної освіти дошкільну (Т. Бушнік (T. Bushnik), П. Кенді (P. Candy), Дж. Клівленд (G. Cleveland)), шкільну (Дж. Грейс (G. Grace), М. Холл (M. Hall)), неперервну освіту (К. Берке (K. Barker), Б. Коупленд (B. Copeland), Р. Дейв (R. Dave), І. Фойре (E. Faure), Т. Найтон (T. Knighton), Д. Левінсон (D. Levinson)) тощо. Важливими у компаративістському сенсі є наукові праці українських дослідників порівняльної педагогіки з проблем: неперервної освіти (О. Барабаш, О. Гулай, Ю. Деркач, Т. Десятов, І. Зязюн, Г. Кулисевиц, Т. Кучай); неперервної професійної освіти (Н. Авшенюк, Н. Бідюк, Г. Воронка, М. Лещенко, Н. Муқан,

Н. Ничкало); неперервної освіти іммігрантів (Н. Бугасова, І. Рудницька-Юрійчук); шкільної освіти Канади (М. Магдач, І. Руснак); полікультурної освіти у Канаді (В. Погребняк, О. Слоньовська). Однак дослідження особливостей розвитку неперервної освіти у Канаді, зокрема на рівні взаємозв'язку окремих її ланок і формування її як цілісної системи, ще не здійснювалося.

Мета статті – джерельна характеристика освітянського досвіду Канади як полікультурної держави з комплексною національною системою неперервної освіти у площині проблеми підготовки до шкільного навчання.

Виклад основного матеріалу. Канада є полікультурною країною з різноманітним етнічним та історичним минулим корінного населення, метисів, представників французького й англосаксонського походження, іммігрантів, котрі прибули з різних країн світу. Оскільки управління державою здійснюється у комплексному поєднанні функцій федерального і провінційних урядів, сучасну систему неперервної освіти варто розглядати як єдину комплексну національну систему у складі 13 провінційних і територіальних підсистем. Слід враховувати, що система освіти Канади зазнала значного впливу таких країн, як Велика Британія та США.

Уся освітня система цієї країни складається з 3 ступенів: початкового, середнього і вищого. Початкова школа в Канаді у більшості провінцій має 6 ступенів. Навчання в ній триває із 6 до 12 років. Однак у деяких провінціях початковою вважається 8-річна освіта. Учні, особливо перші 2 роки, не стільки опановують предмети, скільки вчаться спілкуванню в колективі, пізнають навколишній світ, формують свої творчі здібності. Ця обставина дозволяє не руйнувати психіку дитини, оберігаючи її від надмірних навантажень, і сприяє формуванню позитивного ставлення до навчання. Завдяки цьому отримання початкової освіти в Канаді є нескладною справою для будь-якого учня. Водночас саме підготовка до шкільного навчання привертає особливу увагу уряду Канади та зумовлює високу відповідальність на рівні дошкілля. «Діти готові до школи, коли упродовж кількох років активно спілкуються з дорослими особами, котрі емоційно інвестують у них; перебувають у фізичному середовищі, яке є безпечним і передбачуваним; призвичаїлися до усталених процедур і ритму діяльності, компетентних вихователів і матеріалів, що мотивують їх до дослідження та захоплення світом, який вони використовують для особистісного удосконалення. Саме ці чинники, а не результати оцінювання діяльності

дитини є основними показниками готовності до навчання у школі» (Pianta, Walsh, 1996: 34).

Проблема готовності дитини до навчання у школі є предметом багатьох досліджень і розглядається у різних площинах. Ми підтримуємо тезу, що модель готовності дитини до навчання у школі передбачає саморегулювання соціальної / емоційної безпеки, мовлення та сприйняття, а також дошкільне навчання (Cleveland et al., 2006). Підготовка дошкільнят до шкільного навчання здійснюється у різних формах: у співпраці між школами, батьками, соціальними службами. У провінції Манітоба розроблено «Ініціативу розвитку у ранньому дитинстві» («The Early Childhood Development Initiative»), «The development of education. Reports for Canada», якими передбачено програми розвитку грамотності у сім'ї, організації догляду за дітьми, оренди іграшок, відвідування родин, спеціальну програму для трирічних дітей із особливими навчальними потребами.

На початку XXI ст. уряд провінції Квебек розпочав реформування системи дошкільної та початкової освіти. Навчальні програми дошкільних навчальних закладів спрямовані на розвиток особистості дитини, формування взаємин з іншими, розвиток незалежності, заохочення до навчання, експериментування з різними видами діяльності та навчання. Основна мета навчання у дошкільному віці та початковій школі – формування культури навчання, заохочення та сприяння розвитку дітей, мотивація до пізнання власних здібностей, формування соціальної та когнітивної бази для неперервного навчання.

У провінції Онтаріо у 2007 р. запропоновано стратегію «Найкращий початок» (Best Start) – «Early learning for every child today. A framework for Ontario early childhood settings», основною метою якої є підготовка дошкільнят до навчання у школі. Передбачено різноманітні види діяльності щодо охорони здоров'я, розвитку мовлення дітей із особливими потребами, забезпечення навчальних можливостей і догляду за дітьми, надання допомоги дітям, котрі мають поганий зір. Ця стратегія спрямована на трансформацію та консолідацію програм і послуг дошкільної освіти в єдину систему. Серед основних положень стратегії: розвиток у ранньому дитинстві – основа навчання впродовж усього життя, поведінки та здорового способу життя людини; співпраця із сім'єю та громадою зміцнює навчальне середовище, що дає можливість задовольнити потреби дитини у період раннього розвитку; повага до різноманітності, рівності та інклюзивності є передумовою дотримання прав дитини, забезпечення її

оптимального розвитку та навчання; спланований курикулум забезпечує можливості навчання у ранньому дитинстві; гра – це засіб навчання у ранньому дитинстві, який ґрунтується на природній цікавості дітей; важлива роль відводиться високій кваліфікації фахівців у галузі дошкільної освіти (Early learning for every child today, 2007).

Дж. Хекменом (Heckman, 2000; Heckman, 2004) та у звіті «Дослідження періоду раннього дитинства 2: вивчення природничих наук на практиці» (The Early Years Study 2: Putting Science into Action; McCain et al., 2007) наголошується на тому, що навчання у дошкільний період впливає на здоров'я, добробут, розвиток умінь і навичок, а також закладає фундамент для освоєння читання, письма, арифметики та природничих наук. Водночас моніторинг із боку держави (The state of post-secondary education in Canada, 2006) свідчить, що кожна четверта канадська дитина йде до школи неготовою до навчання, і це розглядається як недолік і втрата можливостей для розвитку потенціалу особистості та збитки для економіки країни (Heckman, 2000; Keating, 2000; Stipek, Bohart, 2001).

Дослідженнями О. Барабаш (Барабаш, 2013), М. Lamb (Lamb, 1998), Р. Putnam (Putnam, 2001) та у звіті уряду (Our Children. Our Promise. Our Future. Early childhood development progress report 2002/2003, 2003) доведено, що високоякісний догляд за дітьми у ранньому віці має вплив на розвиток навичок мовлення, соціальних навичок і зниження рівня проблем із поведінкою під час шкільного навчання. Вважаємо, що високоякісний догляд передбачає не тільки створення середовища, у якому діти вчаться будувати стосунки з іншими, але й можливостей для раннього навчання. Досвід, отриманий у ранньому дитинстві та у дитячому садку, визначає особливості його освоєння під час навчання у школі. Однак варто зауважити, що у період раннього дитинства формується готовність і до навчання у школі, і до життєдіяльності загалом. Отже, проблема готовності до шкільного навчання є важливою для забезпечення цілісної системи неперервної освіти на рівні «довкілля – початкова ланка» в освітній стратегії полікультурної Канади.

Змістове й організаційне наповнення проблеми готовності дитини до навчання у школі є предметом багатьох досліджень, а інтегративна модель готовності дитини до навчання у школі передбачає саморегулювання соціальної / емоційної безпеки, мовлення та сприйняття уже на рівні дошкільної освіти (Cleveland et al., 2006). Навчальні програми дошкільних навчальних закладів спрямовані на

розвиток особистості дитини, формування стосунків з іншими, розвиток незалежності, заохочення до навчання, експериментування з різними видами діяльності та навчання. Основна мета навчання у дошкільному віці та у початковій школі – формування культури навчання, заохочення та сприяння розвитку дітей, мотивація до пізнання власних здібностей, формування соціальної та когнітивної бази для неперервного навчання.

У таких програмах, як «Рамка навчання у ранньому дитинстві», «Освіта у ранньому дитинстві», «Родинний вибір», «Стандарти забезпечення спеціальної освіти у ранньому дитинстві», «Впевнений старт», «Програма навчання у ранньому дитинстві в умовах дитячого садка» йдеться про емоційний розвиток дитини вікової категорії 2,5–6 років у системі дошкільної освіти Канади, який передбачає життєвизначальні уміння:

- формування самооцінки (характеристики особистісних якостей, визначення, що вони можуть і що не вміють робити, формування відповідальності за самостійне одягання та прийом їжі тощо);

- формування ідентичності (ідентифікацію особистих здібностей, визнання спільних здібностей, вираження зацікавлення та чутливості до власних фізичних якостей, розуміння культури родини: мови, сімейних історій, цінностей, традицій, формування взаємозв'язку між родиною та більшою культурною групою, співвідношення власного вибору та стереотипів);

- формування почуття власної гідності (усвідомлення себе як гідної людини та члена групи, визначення мети та роботу над її досягненням, відповідальне ставлення до інших);

- визнання і вираження емоцій (визначення власних емоцій, підвищення або зниження власної емоційної експресії відповідно до ситуації, вираження негативних емоцій, не ображаючи інших);

- регулювання уваги, емоцій, поведінки (адекватне вираження емоцій, сфокусування уваги, повторне сфокусування уваги після відволікання, припинення та початок дій, використання мови для вираження власних потреб і регулювання емоцій, контролювання власної поведінки, вміння справлятися із розчаруваннями та викликами, уміння самозаспокоюватися);

- формування позитивного ставлення до навчання (уміння виконувати нові завдання завзято, справлятися з невдачами та помилками, просити й отримувати за потреби допомогу, приймати виклики та ризиковані завдання під час навчання, виражати задоволення і радість від виконаного завдання) (Orton, 2009; Spencer, 2006; British

Columbia early learning framework, 2007; Early learning for every child today, 2007; Kindergarten program statement, 2008; Strong Start BC. Early learning programs. Operations guide, 2008; The full-day early learning-kindergarten program, 2010).

У провінції Онтаріо запропоновано регіональну стратегію «Найкращий початок» (Best Start), основною метою якої є підготовка дошкільнят до навчання у школі. Передбачено різноманітні види діяльності щодо охорони здоров'я, розвитку мовлення дітей із особливими потребами, забезпечення навчальних можливостей і догляду за дітьми, надання допомоги дітям, котрі мають поганий зір. Ця стратегія спрямована на трансформацію та консолідацію програм і послуг дошкільної освіти в єдину систему неперервної освіти Канади. Серед основних положень стратегії: розвиток у ранньому дитинстві – основа навчання впродовж усього життя, поведінки та здорового способу життя людини; співпраця із сім'єю та громадою зміцнює навчальне середовище, що дає можливість задовольнити потреби дитини у період раннього розвитку; повага до різноманітності, рівності та інклюзивності є передумовою дотримання прав дитини, забезпечення її оптимального розвитку та навчання; спланований курикулум забезпечує можливості навчання у ранньому дитинстві; гра – це засіб навчання у ранньому дитинстві, який ґрунтується на природній цікавості дітей; важлива роль відводиться високій кваліфікації фахівців у галузі дошкільної освіти (Early learning for every child today. A framework for Ontario early childhood settings, 2007).

Результати інших досліджень засвідчують, що готовність до навчання у школі – це готовність не тільки освоювати матеріал, але й поводитися таким чином, щоб ця поведінка сприяла налагодженню конструктивного навчального середовища (Thomas, 2006). У Канаді визначено уміння і навички, стиль поведінки, наявність яких на початок навчання у школі сприяє досягненню успіхів у читанні та математиці. Зазначається, що повноцінний розвиток дитини можливий у конструктивному середовищі, яке сприяє всебічному фізичному, соціальному, емоційному, когнітивному та мовленнєвому розвитку (Hertzman, Irwin, 2007; Maggi et al., 2005) і може мати значний вплив на розвиток здатності до навчання. Соціальний розвиток або соціалізація – це процес навчання, спрямований на формування активного члена соціального світу, який розпочинається у ранньому дитинстві та триває впродовж усього життя. Це основне завдання родини, освіти, релігії та інших соціальних інститутів

(Ballantine, 2012). Важливим на цьому етапі є зіставлення власних поглядів і поглядів інших, а показником сформованості умінь і навичок такого зіставлення – прийняття думки однолітка у нескладних ситуаціях. Таким чином, системно формується емоційна сфера майбутнього школяра, а саме адекватне вираження почуттів, саморегулювання, співпереживання, самоусвідомлення, автономність, ідентичність. Комунікативна складова частина підготовки до шкільного навчання передбачає уміння розв'язувати конфлікти та соціальні задачі: адаптуватися до дитячого колективу, надавати допомогу, позитивно поводитися і поважати інших, співпрацювати та співпереживати, сприймати думку, взаємодіяти з дорослими (Orton, 2009; Stipek, 2011; British Columbia early learning framework, 2007; Early childhood education (Kindergarten), 2010; Expanding early learning in British Columbia for children age three to five, 2009; Family choices: Manitoba's five-year agenda for early learning and child care, 2008; Kindergarten program statement, 2008; Standards for the provision of early childhood special education, 2006; Strong Start BC. Early learning programs. Operations guide, 2008; The full-day early learning-kindergarten program, 2010).

Важливим аспектом підготовки дитини до шкільного навчання є розвиток умінь і навичок спілкування, мовлення та грамотності. Особлива увага надається розвитку сприйняття мови (уміння слухати оповідання, співвідносити назви з об'єктами, виконувати команди, розуміти особові прикметники, розуміти довгі речення та команди, реагувати на них). Не менш важливе значення має і виразне мовлення, а саме: слова (уміння поєднувати слова, використовувати загальновідомі дієслова та прикметники), речення (використовувати прості та складні речення, брати участь в іграх, які передбачають необхідність використання мовлення), словник (розширення словникового запасу, визначення функцій предметів домашнього вжитку), запитання (формування спеціальних питань, що починаються питальними словами «what», «where»), розмова (уміння спостерігати й намагатися підтримувати розмову) (Early learning for every child today, 2007).

Когнітивний розвиток дитини передбачає здатність до обробки інформації, процес розвитку перцептивних умінь і навичок, освоєння мови та інших процесів ментального розвитку. Інакше кажучи, це здатність мислити й усвідомлювати сприйняте (Schaster et al., 2008). Особливу роль у цьому разі відіграє формування й розвиток умінь і навичок, необхідних для: саморегулювання; регулювання уваги; розв'язання задач: уміння

визначати мету та виконувати дії з метою її досягнення; практично розв'язувати задачі способом спроб і помилок; залучати інших для досягнення мети; використовувати об'єкти як інструментарій для розв'язання задач; реалізації причино-наслідкової розвідки: уміння досліджувати функції об'єктів; виконання просторових досліджень; розв'язання просторових задач: уміння подолати перешкоду, використовувати відповідні інструменти; орієнтування у часовому просторі: уміння використовувати терміни, що позначають час («завтра», «вчора», розуміти різницю між «зараз» і «згодом»); образного мислення, основ грамотності; розвиток пам'яті: розширення здатності запам'ятовувати, уміння дотримуватися правил, встановлювати ритуали; уміння сортувати та маркувати предмети на основі їхньої характеристики (важкий, м'який, великий тощо), визначати предмети на основі функціональної ознаки (Orton, 2009; British Columbia early learning framework, 2007; Early childhood education (Kindergarten), 2010; Expanding early learning in British Columbia for children age three to five, 2009; Family choices: Manitoba's five-year agenda for early learning and child care, 2008; Kindergarten program statement, 2008; Standards for the provision of early childhood special education, 2006; Strong Star tBC. Early learning programs. Operations guide, 2008; The full-day early learning-kindergarten program, 2010).

Фізичний розвиток дитини у системі підготовки до шкільного навчання передбачає особливу увагу до формування великої та дрібної моторики, відчуттів, тактильного навчання, інтеграції сенсо-

рики і моторики (Orton, 2009; Spencer, 2006; British Columbia early learning framework, 2007; Early learning for every child today, 2007; Kindergarten program statement, 2008; Strong Start BC. Early learning programs. Operations guide, 2008; The full-day early learning-kindergarten program, 2010).

Висновки. Підготовка до шкільного навчання привертає особливу увагу уряду Канади та зумовлює високу відповідальність дошкільця за здійснення нової гуманістично-інноваційної парадигми неперервної освіти. Інтеграція програм і послуг дошкільної освіти в єдину неперервну стратегію полікультурної Канади базується на положеннях про те, що розвиток у ранньому дитинстві – основа навчання впродовж усього життя, поведінки та здорового способу життя людини. Провідними напрямками стратегії є забезпечення високоякісного догляду за дітьми у ранньому віці, розвитку потенціалу особистості та створення конструктивного навчального середовища. Серед складних питань, які супроводжують розв'язання проблеми підготовки до шкільного навчання у Канаді, варто виокремити: неадекватність державної фінансової підтримки, спрямованої на розвиток освіти і навчання у ранньому дитинстві; велику кількість дітей, що розпочинають навчання у школі без відповідної підготовки; недостатність підготовки та низький рівень оплати праці педагогів-дошкільників; відсутність систематичних досліджень на національному рівні, а також показників прогресу у готовності до шкільного навчання у період раннього дитинства (What is the future of learning in Canada, 2011).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Барабаш О. В. Організація навчання та розвитку дітей у період раннього дитинства: досвід Канади. *Імідж сучасного педагога*. 2013. № 2 (131). С. 40–42.
2. Гулай О. Неперервна освіта – умова формування висококваліфікованого фахівця. *Вісник Львівського університету ім. І. Франка. Серія педагогічна*. 2010. Вип. 26. С. 3–10.
3. Ballantine J. H. Our social world. Introduction to sociology socialization: becoming human and humane. *Social structure, processes, and control*. SAGE Publications. 2012. P. 92–115.
4. Cleveland G., Corter C., Colley S., Bertrand J. A review of the state of the field of early childhood learning and development in child care, kindergarten and family support programs. Ontario institute for studies in education, 2006. 120 p.
5. Heckman J. Policies to foster human capital. *Research in economics*. 2000. № 54 (1). P. 3–56.
6. Hertzman C., Irwin L. It takes a child to raise a community: population-based measurement of early child development. *Vancouver: Human early learning partnership*. 2007. № 1. P. 4–8.
7. Keating D., Hertzman C. Developmental health and the wealth of nations: social, biological and educational dynamics. New York : Guilford, 2000. 406 p.
8. Lamb M. Nonparental child care: context, quality, correlates, and consequences. *Handbook of child psychology. Vol. 4. Child psychology in practice*. New York : Wiley, 1998. P. 73–134.
9. Lindeman E. The meaning of adult education. New York : New Republic, 1926. 143 p.
10. Maggi S., Irwin L., Siddiqi A., Poureslami I., Hertzman E., Hertzman C. Knowledge network for early child development, analytic and strategic review paper: international perspectives on early child development. World health organization's commission on the social determinants of health, 2005. 45 p.
11. McCain M. N., Mustard J. F., Shanker S. The early years. Study 2: Putting science into action. Toronto : Council for early child development, 2007. 185 p.

12. Orton L. Statistics Canada's definition and classification of postsecondary and adult education providers in Canada. Ottawa : Statistics Canada, human resources and skills development Canada: culture, tourism and the centre for education statistics division, 2009. 50 p.
13. Pianta R. C., Walsh D. J. High-risk children in schools. New York : Routledge, 1996. 34 p.
14. Spencer B. Purposes of adult education: a short introduction. Toronto : Thompson Educational Publishing, 2006. 158 p.
15. Stipek D., Bohart F. Pathways to constructive lives: the importance of early school success. *Constructive and destructive behavior: implications for family, school and society*. Washington, DC : American psychological association, 2001. P. 291–316.
16. Thomas E. M. Readiness to learn at school among five-year-old children in Canada. Ottawa : Statistics Canada, November 2006. 153 p.

REFERENCES

1. Barabash O. V. Organizaciya navchannya ta rozvytku ditej u period rannogo dytynstva: dosvid Kanady. [Organization of Early Childhood Education and Development: Canadian Experience]. *Imidzh suchasного pedagoga*. 2013. № 2 (131). S. 40–42. [in Ukrainian].
2. Gulaj O. Neperervna osvita – umova formuvannya vysokokvalifikovanogo faxivcya. [Continuing education is a condition for the formation of a highly qualified specialist.]. *Visnyk Lvivskogo universytetu im. I. Franka. Seriya pedagogichna*. 2010. Vyp. 26. S. 3–10. [in Ukrainian].
3. Ballantine J. H. Our social world. Introduction to sociology socialization: becoming human and humane. *Social structure, processes, and control*. SAGE Publications. 2012. P. 92–115. [in English].
4. Cleveland G., Corter C., Colley S., Bertrand J. A review of the state of the field of early childhood learning and development in child care, kindergarten and family support programs. Ontario institute for studies in education, 2006. 120 p. [in English].
5. Heckman J. Policies to foster human capital. *Research in economics*. 2000. № 54 (1). P. 3–56. [in English].
6. Hertzman C., Irwin L. It takes a child to raise a community: population-based measurement of early child development. *Vancouver: Human early learning partnership*. 2007. № 1. P. 4–8. [in English].
7. Keating D., Hertzman C. Developmental health and the wealth of nations: social, biological and educational dynamics. New York : Guilford, 2000. 406 p. [in English].
8. Lamb M. Nonparental child care: context, quality, correlates, and consequences. *Handbook of child psychology. Vol. 4. Child psychology in practice*. New York : Wiley, 1998. P. 73–134. [in English].
9. Lindeman E. The meaning of adult education. New York : New Republic, 1926. 143 p. [in English].
10. Maggi S., Irwin L., Siddiqi A., Poursalami I., Hertzman E., Hertzman C. Knowledge network for early child development, analytic and strategic review paper: international perspectives on early child development. World health organization's commission on the social determinants of health, 2005. 45 p. [in English].
11. McCain M. N., Mustard J. F., Shanker S. The early years: Study 2: Putting science into action. Toronto : Council for early child development, 2007. 185 p. [in English].
12. Orton L. Statistics Canada's definition and classification of postsecondary and adult education providers in Canada. Ottawa : Statistics Canada, human resources and skills development Canada: culture, tourism and the centre for education statistics division, 2009. 50 p. [in English].
13. Pianta R. C., Walsh D. J. High-risk children in schools. New York : Routledge, 1996. 34 p. [in English].
14. Spencer B. Purposes of adult education: a short introduction. Toronto : Thompson Educational Publishing, 2006. 158 p. [in English].
15. Stipek D., Bohart F. Pathways to constructive lives: the importance of early school success. *Constructive and destructive behavior: implications for family, school and society*. Washington, DC : American psychological association, 2001. P. 291–316. [in English].
16. Thomas E. M. Readiness to learn at school among five-year-old children in Canada. Ottawa : Statistics Canada, November 2006. 153 p. [in English].